

РЕЦЕНЗИЯ

от

доц. д-р Лора Илиева Спиридонова,

ОТНОСНО: дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „Доктор“ в област на висше образование:

1. Педагогически науки. Професионално направление: 1.2. Педагогика
(Предучилищна педагогика)

Факултет по науки за образованието и изкуствата
катедра „Предучилищна и медийна педагогика“

Автор: Снежана Радева

Тема: “Социално-педагогически модел за включване на деца от ранна предучилищна възраст в институционални форми на предучилищно образование”

Научен ръководител: проф. д-р Любослава Пенева

Общо биографично представяне на кандидата

Снежана Радева завършва бакалавърската специалност „Предучилищна и начална училищна педагогика“ във ФНОИ през 2013 г. Продължава висшето си образование чрез две магистърски програми в СУ „Св. Климент Охридски“ – „Детско-юношеска и училищна психология“ и „Мениджмънт в предучилищните заведения“. През 2015 г. тя посещава лятно училище във Великобритания, което завършва успешно с придобиването на сертификат „Приложни изследователски методи с труднодостъпни и скрити популации“.

В периода 2012-2013 Снежана Радева е назначена за координатор и изследовател в подкрепа на създаването на стандарти за ранно детско образование към Института за изследване на населението и човека (БАН), а от 2013 г. до 2018 г. е национален координатор за създаване на скрининг тест за три-годишни деца в същия институт. Това ѝ дава възможност още като студент да работи в мултидисциплинарен екип от психолози, педагози и експерти по ранно детско развитие. В периода 2013-2015 работи като учител в занималня в 35 СОУ „Добри Войников“ и като социален работник в Каритас, което допълнително обогатява нейния педагогически опит. От 2013 г. до 2021 г. тя е консултант

по ранно детско развитие, а от 2021 г. до момента - ръководител на програма „Ранно детско развитие“ към Уницеф България.

Последователността в образованието и професионалния път на Снежана Радева ясно показва целенасочен и устойчив ангажимент към ранното детско развитие, в който академичната подготовка естествено намира приложение в професионалната ѝ реализация. Натрупаните знания в областта на педагогиката, психологията и управлението се надграждат чрез практически опит и водят до утвърждаването ѝ като експерт в сферата на ранното детско развитие.

Съответствие на процедурата с действащата нормативна уредба, автореферат и публикации

Представената справка показва достатъчен брой публикации (4 на брой), които са по темата на дисертацията. Авторефератът следва структурата и съдържанието на дисертационния труд. Процедурата съответства на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Р България и на Закона за научните степени и звания, както и на правилниците за тяхното прилагане. В труда няма плагиатство, налице е оригиналност на дисертацията, няма нарушаване на авторски права и права на интелектуалната собственост.

Актуалност на проблематиката на дисертационния труд

Актуалността на проблематиката е убедително представена в увода чрез логически структурирана аргументация, изградена върху следната структура – значимостта на развитието на детето в ранна детска възраст и поставянето му като приоритет в европейски и международни политики и практики; мерките, въведени в България в синхрон с тези политики, и предизвикателствата в практиката, свързани със спецификата на тяхното приложение в български контекст, която предполага необходимостта от разработване и апробиране на социално-образователни модели за интеграция на деца от социално уязвими семейства при активно участие на родителите и общността.

Целта, изследователските задачи, обектът, предметът, хипотезата и методиката са коректно формулирани в обособената след увода програмна ориентация на теоретико-емпиричното изследване, която проектира концептуалната рамка на труда.

Структура и съдържание на дисертационния труд

Теоретичната рамка на труда се отличава с ясна структура на систематизираните източници, критичното анализиране на които създава основата на проведеното експериментално проучване. Значимостта на ранното детско развитие е обоснована чрез извеждане на взаимовръзка между индивидуалните и обществените потребности, проектиращи се в личностно, социално и икономическо благополучие в общността. Обобщаването и интерпретирането на литературни източници насочва към основната концепция, заложена в дисертационния труд, а именно подчертаване на ролята на качествените програми и модели като ефективни стратегии за намаляване на социалната изолация и за интеграцията на децата от уязвими групи в образователните институции и обществото като цяло. В този контекст е направен анализ на редица документи, утвърждаващи значимостта на ранното детство за холистичното развитие на детето и са очертани предизвикателствата, които срещат децата, отглеждани в неблагоприятна семейна среда, преодоляването на които би подкрепило както тяхното индивидуално благополучие, така и устойчивото развитие на обществото.

Систематизираните във възрастов план ключови постижения на детето задават рамка за подкрепа на формиращите се в ранното детство сфери на култура на поведение. Тази рамка се разширява чрез диференциация на влиянието на социалната и педагогическата среда върху развитието на детето, както и чрез извеждане на рискови фактори, което е значим аспект на теоретичното проучване в контекста на избраната от докторантката тема.

Направеният сравнителен анализ на Наредба № 4 и Наредба № 5 и изведените основни промени, разписани в Държавния образователен стандарт за предучилищно образование от 2016 г., позиционира разработения от докторантката модел в контекста на съвременната нормативна регламентация, което подчертава неговата актуалност и практическа приложимост.

В първа глава е представена също характеристика на институционалните форми на предучилищно образование в България - детските градини и подготвителните групи в училищата, детските ясли и яслените групи, като са обхванати историческото и съвременното развитие на детската градина, систематизирани са основни нормативни документи и законодателни промени, очертани са тенденции и перспективи на развитие

съгласно ключовите европейски приоритети. Тук, както и в цялата теоретична част, впечатление прави прецизното обвързване от докторантката на европейските политики с тяхното приложение в български контекст при отчитане на спецификата на българското общество.

В теоретичната рамка са включени и съвременните стратегии и технологии за организация на предучилищното образование в България, които са заложили като ключови компоненти в разработения от докторантката социално-педагогически модел.

Във втора глава са представени организацията и методиката на изследването. Дефинирани са терминологичните параметри и са описани етапите на педагогическия експеримент – констатиращ, формиращ и контролен, което задава ясна рамка на експерименталната част на труда.

Впечатление прави както обхватът на извадката (150 деца, разделени в пет групи), така и нейната структура, която позволява сравнение между различни социални и педагогически контексти, включително между институционални и общностни услуги. Формирана е подизвадка от 15 деца от експерименталната група, в която е проведено лонгитудно изследване, което дава възможност на Снежана Радева да проследи задълбочено влиянието на разработения от нея социално-педагогически модел. Комбинираното използване на качествени и количествени изследователски методи е друг аспект на дизайна на изследването, който осигурява висока надеждност и дълбочина на анализа.

Направен е предварителен анализ по изведени критерии на съществуващите институционални и неформални модели за работа с деца в ранна предучилищна възраст в България, чрез който са идентифицирани силни страни и слабости на предоставяните услуги за деца. Този анализ представлява детайлно и обосновано проучване на възможностите в България за създаване и прилагане на социално-педагогически модел за 2 – 5-годишни деца в риск. Това позволява на Снежана Радева да изгради своя модел на основата на стратегии за преодоляване на идентифицирани слабости в предоставяните услуги за деца. Концептуалните основания за интегриране на педагогически, социални и общностни компоненти в експерименталния модел се основават на получените от този анализ резултати, представени детайлно в *трета глава*.

По този начин са обосновани четирите модула на модела (1. Взаимодействие с децата; 2. Взаимодействие с родителите, 3. Взаимодействие с общността и 4. Подкрепа в периодите на преход), към всеки от които са изведени критерии, показатели и индикатори за измерване на тяхната ефективност.

В *четвърта глава* са представени структурата и съдържанието на разработения социално-педагогически модел за включване на деца от ранна предучилищна възраст в институционални форми на предучилищно образование, както и неговото практическо приложение. Изведените ключови показатели за четирите модула дават възможност за отчитане на динамиката в процесите на неговото реализиране и оценяване. Впечатление прави поставеният в модела фокус не само върху подкрепата на децата в риск, на техните родители и включването на общността в процес на сътрудничество, но и върху подкрепата на децата и родителите в периодите на преход и адаптация.

Детайлно е описано приложението на модела по модули, като е представен и профил на семействата, общността и институционалната среда. Изградена е система за вътрешен мониторинг и са систематизирани трудности и предизвикателства в процеса на приложение, както и възможни стратегии за тяхното преодоляване. По този начин в четвърта глава са интегрирани теоретико-концептуалните и практико-приложните измерения на модела, които задават възможности за неговото мултиплициране.

В *пета глава* е представен анализ на резултатите от констатиращия експеримент за всеки от четирите модула на модела. Прецизната статистическа обработка на резултатите и техният анализ се допълват от проследяване на индивидуалното развитие на деца от експерименталната група, представено в отделни случаи, които включват характеристика на първоначалната ситуация на децата; годините, през които са включени в модела; преходът към училище и настоящата ситуация, като са формулирани изводи. Получените данни на входящо ниво отразяват реалните проблеми и предизвикателства, които социално-педагогическият модел е необходимо да адресира както по отношение на децата и родителите, така и на сътрудничеството с общността.

В *шеста глава* е представен анализ на резултатите от контролния експеримент. Те са онагледени в диаграми и са много добре анализирани както по отношение на отделните модули на социално-педагогическия модел, така и в обобщен план, като са сравнени резултатите, получени през констатиращия и контролния етап за отделните модели. В

модула „Взаимодействие с децата“ са анализирани и резултатите от лонгитюдното изследване и са очертани перспективи за подкрепа на децата в училищна среда.

Прецизната статистическа обработка на резултатите позволява на Снежана Радева да потвърди изведената в дисертационния труд хипотеза по отношение на ефективността на комбинацията от педагогически стратегии и социална подкрепа за развитието на децата в риск при включване на родителите и общността в процес на сътрудничество.

Формулираните изводи са значими и отразяват постиженията на труда.

Приемам формулираните от докторантката **приноси** с фокус върху:

- анализирането и систематизирането на литературни източници и нормативни документи, извеждащи значимостта на ранното детско развитие и на неговата институционална подкрепа в теоретико-концептуален план;
- разработването, апробирането и технологичното осигуряване на социално-педагогически модел за включване на децата от ранна предучилищна възраст в институционални форми на предучилищно образование в научно-експериментален и приложен план;
- разработената система от изследователски инструменти за измерване на ефективността на педагогическите интервенции и модели в експериментално-емпиричен план.

В заключение, давам **ПОЛОЖИТЕЛНА ОЦЕНКА** на дисертационния труд и предлагам с убеденост на научното жури да присъди образователната и научна степен „Доктор“ в професионално направление 1.2 Педагогика (Предучилищна педагогика) на Снежана Радева.

София,
14.01.2026

Рецензент:
/доц. д-р Лора Спиридонова/